

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AT m.fl. ./ riksåklagaren angående försök till mord m.m.

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 3 november 2022 i mål B 3245-22)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara skriftligen på överklagandet. Följande anförs.

Min inställning

Jag bedömer att det finns skäl för prövningstillstånd såvitt gäller frågan om hovrätten har dömt utanför gärningspåståendet i strid med 30 kap. 3 § rättegångsbalken och om det i så fall har utgjort ett rättegångsfel som kan antas ha inverkat på målets utgång. Jag ser inte att det i övrigt finns något skäl för prövningstillstånd med anledning av överklagandena.

Bakgrund

Åtalet

LR och AT åtalades, tillsammans med en tredje person, för *försök till mord* enligt följande gärningspåstående.

[LR], [AT] och [MV] har tillsammans och i samförstånd försökt döda [FA] genom att skjuta honom. Det hände den 19 augusti 2021 på Norra Stenbocksgatan, Helsingborgs stad.

Det fanns en fara för att brottet skulle fullbordas eller så var sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter utesluten.

[LR] och [AT] har följt efter målsägandens bil och jagat den samtidigt som målsäganden försökt köra ifrån dem. De har förvissat sig om att det var målsägandes bil genom att slå på registreringsnumret. De har via telefon kontaktat [MV] och informerat honom om att de följde efter målsäganden och väglett [MV] till rätt position. Slutligen har de vid rödljus på Norra Stenbocksgatan placerat sin bil på sådan[t] sätt att det underlättat för [MV] att köra upp jämsides med målsäganden och skjuta mot honom med flertalet skott, vilket denne också gjort. Minst tre av skotten träffade målsäganden i överkroppen. [LR] var förare i fordonet och [AT] satt som passagerare och skötte kommunikationen med [MV] samt gjorde bilregistersökningen.

[LR], [MV] och [AT] begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten och hovrätten

AT dömdes i tingsrätten och hovrätten för (bl.a.) försök till mord.

LR dömdes i tingsrätten och hovrätten för (bl.a.) försök till mord.

Den tredje tilltalade MV dömdes i tingsrätten men friades i hovrätten från åtalet om försök till mord.

Hovrätten har i sina domskäl anfört att det, som tingsrätten funnit, är styrkt att AT och LR har vidtagit de åtgärder som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen i syfte att vägleda skytten fram till FA:s bil. De har därmed enligt hovrätten främjat gärningen samt haft en central och avgörande funktion för brottets tillkomst. Hovrätten har vidare funnit att LR:s och AT:s egna uppgifter inte förtar värdet av åklagarens bevisning utan att de ska dömas i enlighet med tingsrättens dom som medgärningsmän för försök till mord.

När det gäller den tredje tilltalade, som friades, har hovrätten funnit att det föreligger flera omständigheter som sammantagna är besvärande för MV. Bevisvärdet av dessa är enligt hovrätten dock inte så starkt att det kan uteslutas att det är någon annan än MV som har avlossat skotten mot FA. Enligt hovrätten kan det inte uteslutas att telefonsamtalen med AT under förföljandet av målsäganden har handlat om något annat än skjutningen. Detta särskilt sett mot bakgrund av att AT under förföljandet inte enbart talade med MV utan också med två andra personer. Enligt hovrätten saknas det vidare bevisning om hur MV skulle ha fått reda på att han skulle köra till just den aktuella korsningen där skotten avlossades.

Överklagandena

AT

AT har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för försök till mord. Under alla förhållanden har han yrkat strafflindring. Som grund för yrkandet har han gjort gällande att hovrätten har gjort en felaktig bevisvärdering och att det inte är visat i målet att det funnits en gemensam brottsplan som gått ut på att målsäganden skulle skjutas.

Som grund för prövningstillstånd har det gjorts gällande att det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar gränsdragningen mellan medhjälp och gärningsmannaskap samt även frågan om vilka omständigheter som är av intresse vid bedömningen av en persons uppsåt i förhållande till medverkansobjektet.

AT har vidare gjort gällande att hovrätten har dömt utöver gärningsbeskrivningen (30 kap. 3 § rättegångsbalken) och att hovrättens dom

därför under alla förhållanden bör undanröjas och målet återförvisas till hovrätten för förnyad prövning.

LR

LR har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna henne för försök till mord eller, för det fall domstolen anser att hon inte ska frikännas, att Högsta domstolen istället dömer henne för medhjälp till försök till mord. Under alla förhållanden har hon yrkat att Högsta domstolen mildrar påföljden.

Som skäl för prövningstillstånd har det gjorts gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar var gränsen mellan medgärningsmannaskap och medhjälp ska dras i mål där bedömningen om agerandet skett tillsammans och i samförstånd grundas på en indiciekedja och huruvida det kan anses vara tillräckligt för att nå upp till beviskravet bortom rimligt tvivel.

Grunder för min inställning

Gränserna för domstolsprövningen

Regler om gränserna för domstolsprövningen finns i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. En dom får inte avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts eller fråga om ansvar annars enligt lag får tas upp av rätten. Rätten är inte bunden av yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum.

Regleringen bygger på den s.k. ackusatoriska principen. Det är åklagaren eller målsäganden som anger den yttre ramen för brottmålsprocessen.

Enligt 45 kap. 4 § första stycket 3 rättegångsbalken ska en åklagare i stämningsansökan ange bl.a. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande.

Det ankommer på åklagaren att precisera det handlingsförlopp för vilket han eller hon anser att den tilltalade bör fällas till ansvar. Handlingsförloppet ska innefatta såväl de yttre faktiska omständigheterna som de subjektiva moment som ingår i gärningen. Rätten får inte utsträcka prövningen till att avse någon annan gärning än den som innefattas i åklagarens gärningspåstående, men är däremot oförhindrad att oberoende av yrkande beakta omständigheter som är av betydelse för den åtalade gärningens straffbarhet. (Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, [3 juni 2022 JUNO], kommentaren till 30 kap. 3 §.)

Rätten får i princip inte döma över några andra gärningsmoment än sådana som åklagaren i sin gärningsbeskrivning har åberopat till stöd för ett ansvarspåstående. Som sådana moment betraktas det subjektiva rekvisitet, olika

delar av den brottsliga verksamheten, dennas effekt samt sådana mer speciella rekvisitmoment som att handlingen riktar sig mot en tjänsteman eller förövats på allmän plats. Det är inte tillräckligt att åklagaren nämnt en viss omständighet under sin sakframställning. (A.a. med där angivna hänvisningar.)

Gärningsbeskrivningar får i viss mån tolkas av rätten genom att de läses i belysning av det eller de brott som åklagaren påstår att den tilltalade har begått och det eller de lagrum som han eller hon åberopat (se NJA 2003 s. 486 och NJA 2013 s. 7).

Innebörden av gärningsbegreppet i 30 kap. 3 § rättegångsbalken är snävare än i bestämmelserna om domens rättskraft i 30 kap. 9 § rättegångsbalken och om litispensens i 45 kap. 1 § och 5 § tredje stycket rättegångsbalken. Rätten får enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken inte döma för sådant som inte finns med i gärningsbeskrivningen, även om ytterligare gärningsmoment i och för sig skulle komma att omfattas av domens rättskraft och medföra litispensens.

Skälet för denna åtskillnad i innebörder är att 30 kap. 3 § rättegångsbalken är avsedd att ge tilltalade skydd mot risken att dömas för en gärning som han eller hon inte haft anledning att försvara sig emot. Den snävare innebörden av gärningsbegreppet i paragrafen samverkar med kravet i artikel 6.3 i Europakonventionen på att den som har blivit anklagad för brott ska underrättas om innebörden av anklagelsen och få tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar (se NJA 2013 s. 7 p. 11 med hänvisningar, jfr även Dag Victor, *Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningen*, ”35 års utredande: en vänbok till Erland Aspelin”, Malmö: Departementens utredningsavd., 1996).

När en gärningsbeskrivning innehåller ett påstående som inte är nödvändigt för att åtalet ska kunna bifallas – ett s.k. *överskottspåstående* – kan det röra sig om ett moment som ligger utanför rekvisiten för det brott som åtalet avser. Det kan också röra sig om en onödig precisering av en för ansvar nödvändig brottsförutsättning. Om det inte redan av gärningsbeskrivningen framgår att förhållandet inte åberopas som ett nödvändigt gärningsmoment, uppkommer i båda fallen frågan om åtalet kan bifallas ifall överskottspåståendet inte är bevisat. Högsta domstolen har klargjort att det vid bedömningen av betydelsen av ett obevisat överskottspåstående är av särskild vikt om detta - från objektiva utgångspunkter - har varit ägnat att inverka på genomförandet av processen. Om ett överskottspåstående kan te sig som en grund för en stark försvarslinje bör domstolen vid sin prövning inte kunna bortse från påståendet. En förutsättning måste dock vara att överskottspåståendet har ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. Att den tilltalade i det enskilda fallet har inriktat sitt försvar på något annat än överskottspåståendet bör inte inverka till hans nackdel. (Se NJA 2013 s. 7.)

I den juridiska litteraturen har det gjorts gällande att överskottsinformation som hänför sig till moment som inte är nödvändiga för att konstituera den brottsliga

gärningen normalt inte bör anses ha ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. Förekomsten av sådan information i gärningsbeskrivningen begränsar inte heller domstolens möjlighet att både vid rubricering och påföljdsbestämning beakta andra omständigheter än de som åklagaren har omnämnt. När det gäller överskottsinformation som utgör konkretiseringar eller preciseringar av den brottsliga handlingen i de delar som svarar mot rekvisiten i en brottsbeskrivning har ett nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen ansetts kunna föreligga oftare. Särskilt gäller det om överskottsinformationen utgör en närmare precisering av det händelseförlopp som åklagaren grundar åtalet på. Emellertid ska en prövning då också göras mot omständigheten att överskottspåståendet kan te sig som en grund för en stark försvarslinje. (Se Robert Nordh, *Processens ram i brottmål* [2019, JUNO], s. 44.)

Skulle rätten av misstag ha dömt över ett gärningsmoment som inte ingår i åklagarens gärningsbeskrivning kan åklagaren efter ett överklagande i allmänhet avhjälpa rättegångsfelet genom att justera åtalet. Ett åtal kan i princip justeras inom ramen för det som kommer att omfattas av rättskraften under pågående rättegång.

Min bedömning

Hovrätten har funnit det styrkt att AT och LR har vidtagit de åtgärder som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen och därigenom främjat gärningen på ett sådant sätt att de är att beakta som medgärningsmän avseende försök till mord.

Några av de omständigheter i gärningsbeskrivningen som hovrätten därmed har dömt över är att AT och LR under ett efterföljande av målsägandens bil via telefon kontaktat MV och informerat honom om att de följde efter målsäganden samt väglett MV till rätt position.

Hovrätten har i sin dom inte kunnat utesluta att det var någon annan än MV som avlossade skotten mot målsäganden och åtalet mot MV för försök till mord har därför ogillats.

Frågan är, om det med hänsyn till gärningspåståendets innehåll har varit otillåtet för hovrätten att döma AT och LR för gärningen när det inte varit styrkt att MV var skytten.

Hovrätten har, enligt uppgift, inte ställt några frågor om gärningspåståendet till åklagaren under huvudförhandlingen.

För att ett åtal för medverkan till försök till mord ska kunna bifallas är det inte en nödvändig förutsättning att det är klarlagt vem som utförde den dödande

handlingen. Det som anges i gärningspåståendet om skyttens identitet kan, när det gäller åtalet mot AT och LR, därför sägas utgöra ett överskottspåstående.

Att AT och LR fällts till ansvar för något som inte omfattar överskottspåståendet att MV var skytten dömts kan, med hänvisning till kravet i artikel 6.3 Europakonventionen om att den tilltalade ska ha tillräcklig möjlighet att försvara sig, innebära att de dömts för en annan gärning än domen får avse enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken (se NJA 2013 s. 7 p. 18.). Ett mindre betydelsefullt överskottspåstående som inte blir styrkt i rättegången utgör dock inte något hinder mot att de fälls till ansvar (se NJA 1998 s. 838).

Vid bedömningen av hur betydelsefullt överskottspåståendet varit i det nu aktuella fallet har det relevans om påståendet om skyttens identitet, från objektiva utgångspunkter, har varit ägnat att inverka på genomförandet av processen. Om skyttens identitet – överskottspåståendet – kan te sig som en grund för en stark försvarslinje borde hovrätten vid sin prövning inte ha kunnat bortse från påståendet. En förutsättning måste dock vara att överskottspåståendet har ett förhållandevis nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen. (Se NJA 2013 s. 7 p 20.)

Gärningsbeskrivningen har innefattat påståendet att AT och LR haft telefonkontakt med MV inför skjutningen och genom denna kontakt väglett honom till den plats där målsäganden befann sig då han sedan besköts. Påståendet om att just MV har varit skytten får, enligt min bedömning, anses ha ett nära samband med de moment i gärningsbeskrivningen som kännetecknar gärningen som AT och LR har åtalats för. Skyttens identitet, som den angetts i gärningspåståendet, har rimligtvis från objektiva utgångspunkter varit ägnat att inverka på genomförandet av processen.

Jag bedömer därför att mycket talar för att hovrätten vid sin prövning inte har kunnat bortse från överskottspåståendet i gärningsbeskrivningen då den dömde AT och LR. Vid en sådan tolkning av överskottspåståndets betydelse är i så fall slutsatsen att hovrätten har dömt utanför gärningspåståendet i strid mot 30 kap. 3 § rättegångsbalken.

Vid rättegångsfel som innebär ett åsidosättande av en väsentlig rättssäkerhetsgaranti har det ansetts finnas en presumtion om att felet har inverkat på målets utgång (se 51 kap. 28 § rättegångsbalken jämförd med 55 kap. 15 § rättegångsbalken och Fitger m.fl., Rättegångsbalken, [1 oktober 2022, JUNO], kommentaren till 50 kap. 28 § med hänvisningar till Welamson m.fl., Rättegång VI, 5 uppl., s. 117 f.). Mot bakgrund av denna presumtion är det min uppfattning att ett undanröjande av hovrättens dom bör ske om Högsta domstolen finner att hovrätten har dömt utanför åklagarens gärningspåstående.

Skäl för prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Prövningstillstånd får även meddelas enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken om det finns synnerliga skäl för en sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

Högsta domstolen har tidigare gett vägledning i frågan om i vilken utsträckning utformningen av gärningsbeskrivningen begränsar rättens prövning i de situationer då ett överskotts påstående inte har gått att styrka (se NJA 2013 s. 7, NJA 2003 s. 486, NJA 1998 s. 838 och NJA 1974 s. 454). Omständigheterna i det nu aktuella fallet är emellertid sådana att tidigare praxis inte ger ett tydligt svar på hur gärningspåståendet i det här fallet begränsar rättens prövning. Frågan har en stor betydelse i den vardagliga rättstillämpningen för åklagare och domstolar, inte minst mot bakgrund av att många brottmål numera innefattar mer än en gärningsperson avseende samma gärning. Av dessa skäl bedömer jag att det finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Ett prövningstillstånd kunde förslagsvis begränsas till frågan om huruvida hovrätten har dömt utanför gärningspåståendet i strid med 30 kap. 3 § rättegångsbalken när den bifallit åtalet mot AT och LR trots att det inte kunnat klarläggas att MV var skytten samt om detta i så fall har utgjort ett rättegångsfel som kan antas ha inverkat på målets utgång. Övriga delar av målet bör då förklaras vilande. Om Högsta domstolen finner att hovrättens tillämpning har utgjort ett rättegångsfel som kan antas ha inverkat på målets utgång bör prövningstillstånd meddelas även i de delar som målet har förklarats vilande. Hovrättens dom bör därefter undanröjas i erforderliga delar och målet återförvisas till hovrätten för fortsatt hantering. Om Högsta domstolen meddelar ett partiellt prövningstillstånd på det sätt jag föreslår åberopar jag inte någon bevisning och anser att målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Jag ser inte att det i övrigt finns något skäl för prövningstillstånd med anledning av överklagandena.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med utveckling av grunder, slutlig bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Åklagarkammaren i Helsingborg (AM-118933-21).

Kammaråklagare Jakob Adolfsson.